

zaterdag

26.09.2015

20.00 Concertzaal

19.15 Inleiding door

Ignace Bossuyt

B'Rock, Collegium Vocale Gent & René Jacobs

Haydn. Die Schöpfung

CONCERTGEBOUW BRUGGE

Biografieën

B'Rock (BE) verbindt sinds 2005 vaste waarden uit de barokliteratuur met minder gekend repertoire uit de 17e en 18e eeuw en eigentijdse muziek. De afgelopen jaren stond het ensemble onder meer in De Munt, Musikfestspiele Potsdam, Festival Oude Muziek Utrecht, Holland Festival en de BBC Proms. Samen met René Jacobs maakte het orkest in aanloop naar het MAfestival 2013 voor Deutsche Grammophon een uitstekend onthaalde opname van Händels *Orlando* in Concertgebouw Brugge.

Collegium Vocale Gent (BE) werd in 1970 opgericht op initiatief van Philippe Herreweghe en voert inmiddels in steeds de meest geschikte bezetting een breed repertoire uit van renaissancepolyfonie tot hedendaagse muziek. Het bracht zo'n 80 opnames voort met renaissancepolyfonie, barokmuziek, klassieke en romantische oratoria en hedendaagse muziek, de laatste jaren op Herreweghes eigen label Phi. Het ensemble en zijn dirigent zijn de centrale gasten op de jaarlijkse Bach Academie Brugge.

René Jacobs (BE) heeft met meer dan 250 opnames en een uitgebreide carrière als zanger, dirigent, onderzoeker en docent een eminente positie verworven in de wereld van de barokke en klassieke vocale muziek. Momenteel houdt hij zich vanuit zijn thuisbasis Wenen en Parijs voornamelijk bezig met opera, hoewel zijn meest recente cd's Pergolesi's *Septem verba a Christo* en Bachs *Matthäus-Passion* omvatten, beide volop onderscheiden door muzikpers en publiek. René Jacobs' opnames verschijnen al jaren vrijwel exclusief bij Harmonia Mundi.

Sophie Karthäuser (BE) studeerde bij onder meer Greta de Ryghere en Thierry Miglorini, voor ze in Londen bij Noelle Barker haar studie voortzette en optrad in opera's van Händel en Donizetti. In 2005 volgde in Brussel haar internationale doorbraak als Papagena in Mozarts *Zauberflöte* onder leiding van René Jacobs. Ze staat bekend als Mozart-specialiste en zong zijn muziek onder andere in het Théâtre des Champs-Élysées, Konzerthaus Berlin, de opera en het festival van Aix-en-Provence en in De Munt.

Maximilian Schmitt (DE) begon met zingen bij de Regensburger Domspatzen voor hij in Berlijn en München verder studeerde. Hij was enkele jaren verbonden aan Nationaltheater Mannheim en was sindsdien onder meer te zien in Amsterdam (Tamino in *Die Zauberflöte*), Luxemburg (Steuermann in *Der fliegende Holländer*) en als Belmonte in *Die Entführung aus dem Serail* onder leiding van René Jacobs. Hij vormt een liedduo met pianist Gerold Huber, met wie hij cd's opnam voor het label Oehms.

Johannes Weisser (NO) studeerde in Kopenhagen en maakte als Masetto in Mozarts *Don Giovanni* zijn debuut in 2004 bij Den Norske Opera en de Komische Oper Berlin. Als een van de opvallendste Scandinavische zangers van het moment trad hij op in heel Europa, onder meer op het MAfestival en in De Munt. Zijn repertoire reikt van de vroege barok tot hedendaagse muziek, waaronder recent de wereldpremière van Jüri Reinveres *Peer Gynt*. Hij is onder meer te horen op tal van opnames onder leiding van René Jacobs.

Uitvoerders en programma

Collegium Vocale Gent: koor

B'Rock: orkest

René Jacobs: dirigent

Sophie Karthäuser: sopraan

Maximilian Schmitt: tenor

Johannes Weisser: bas

—

Joseph Haydn (1732-1809)

Die Schöpfung, Hob.XXI-2 (1796-98)

Eerste deel

- Die Vorstellung des Chaos
- Recitatief (Raphaël) en koor: Im Anfange schuf Gott Himmel und Erde
- Aria (Uriël) en koor: Nun schwanden vor dem heiligen Strahle
- Recitatief (Raphaël): Und Gott machte das Firmament
- Solo (Gabriël) met koor: Mit Staunen sieht das Wunderwerk
- Recitatief (Raphaël): Und Gott sprach: Es sammle sich das Wasser
- Aria (Raphaël): Rollend in schäumenden Wellen
- Recitatief (Gabriël): Und Gott sprach: Es bringe die Erde Gras hervor
- Aria (Gabriël): Nun beut die Flur das frische Grün
- Recitatief (Uriël): Und die himmlischen Heerscharen
- Koor: Stimmt an die Saiten, ergreift die Leier!
- Recitatief (Uriël): Und Gott sprach: Es sei'n Lichter
- Recitatief (Uriël): In vollem Glanze steigt jetzt die Sonne
- Koor met soli: Die Himmel erzählen die Ehre Gottes

Tweede deel

- Recitatief (Gabriël): Und Gott sprach: Es bringe das Wasser in der Fülle hervor
- Aria (Gabriël): Auf starkem Fittiche schwinget sich der Adler stolz
- Recitatief (Raphaël): Und Gott schuf große Walfische
- Recitatief (Raphaël): Und die Engel rührten ihr' unsterblichen Harfen
- Terzet (Gabriël, Uriël, Raphaël): In holder Anmut stehn
- Terzet (Gabriël, Uriël, Raphaël) en koor: Der Herr ist groß in seiner Macht
- Recitatief (Raphaël): Und Gott sprach: Es bringe die Erde hervor lebende Geschöpfe
- Recitatief (Raphaël): Gleich öffnet sich der Erde Schoß
- Aria (Raphaël): Nun scheint in vollem Glanze der Himmel
- Recitatief (Uriël): Und Gott schuf den Menschen
- Aria (Uriël): Mit Würd' und Hoheit angetan
- Recitatief (Raphaël): Und Gott sah jedes Ding
- Koor: Vollendet ist das große Werk
- Terzet: Zu dir, O Herr, blickt alles auf
- Koor: Vollendet ist das große Werk

Derde deel

- Recitatief (Uriël): Aus Rosenwolken bricht
- Duet (Eva, Adam) en koor: Von deiner Güt, o Herr und Gott
- Recitatief (Adam, Eva): Nun ist die erste Pflicht erfüllt
- Duet (Adam en Eva): Holde Gattin, dir zur Seite
- Recitatief (Uriël): O glücklich Paar, und glücklich immerfort
- Koor met soli: Singt dem Herren alle Stimmen!

Met Nederlandse boventiteling

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

ORKESTRAAL

VOCAAL

Joseph Haydns oratorium *Die Schöpfung* (1798): een 'neue Welt'

Het verwachtingspatroon van wie luistert naar een werk uit de 'klassieke' periode is gericht op maat, orde en evenwicht. Mooi afgelijnde en symmetrisch opgebouwde melodische frasen en logische harmonische progressies behoren tot de voorwaarden om een muziekstuk het historische label 'klassiek' te verlenen, zoals zo vele werken van Haydn, Mozart en de 'vroege' Beethoven. Dit betekent niet dat het oeuvre van deze drie 'klassieken' steeds aan al deze regels voldoet, integendeel: asymmetrie in de melodie, minder gebruikelijke akkoordopvolgingen en andere verrassingseffecten zijn kunstzinnig in hun composities ingebouwd, zij het niet ten koste van maat, orde en evenwicht. Alle ingrediënten blijven uitstekend gedoseerd, zodat ook bij de luisteraar herkenning en verbazing hand in hand gaan.

Er zijn echter voorbeelden uit de klassieke periode waarbij de ordelijke samenhang zodanig wordt verstoord dat de verbazing de overhand neemt. Een daarvan is de orkestinleiding van Haydns oratorium *Die Schöpfung*, met de sprekende titel *Die Vorstellung des Chaos*. De enkele minuten muziek die Haydn schreef als muzikale representatie van het ontbreken van orde behoren tot de meest briljante bladzijden uit de orkestliteratuur. Er is geen sprake van symmetrische melodisch-ritmische frasen, van voorspelbare akkoordprogressies of van een logisch-structureel gebruik van dynamiek of orkestratie. Niets dan het tegendeel: korte, melodische flarden, een opeenvolging van met scherpe dissonanten gekruide samenklanken, die niet naar een voorafbepaald doel leiden, onverwachte dynamische wisselingen – dit alles ingebed in een uiterst gevarieerd orkestraal coloriet dat ordeloos lijkt. *Ohne Form und leer* (Leeg en vormloos) en *Und Finsternis war auf der Fläche der Tiefe* (En over het oppervlak

heerste duisternis): aldus verwoordt de aartsengel Raphaël de toestand van hemel en aarde voordat God de woorden *Es werde Licht und es war Licht* sprak.

Zodra God aan het woord komt, treedt het koor als Zijn woordvoerder op. Met *Und es war Licht* schreef Haydn enkele van de beroemdste maten uit de muziekgeschiedenis. De verschijning van het licht is een muzikale oerknal zonder weerga: op *Licht* barsten het koor en het orkest uit in een fortissimo op het 'oerakkoord' do groot – een plotse wending vanuit do klein. Duisternis en chaos wijken voor het licht. In de daaropvolgende aria met koor bezingt de aartsengel Uriël het verdrijven van de opstandige duivelse krachten naar de hel (*Nun schwanden vor dem heiligen Strahle*). In een verwarde verstrengeling van stemmen neemt het koor het woord: *Verzweiflung, Wut und Schrecken befehlen ihren Sturz* (Hun val gaat gepaard met wanhoop, woede en schrik). Het resultaat van Gods ingrijpen is een *neue Welt*, die Haydn verklankt met een van zijn liefelijkste melodieën.

In ongeveer tien minuten is de luisteraar helemaal ingewijd in de 'neue Welt' van Haydns oratorium, en is hij voorbereid op het verdere scheppingsverhaal, waarbij Raphaël en Uriël het gezelschap krijgen van de aartsengel Gabriël en, in het derde deel, van het eerste mensenpaar Adam en Eva. Vanaf de eerste bladzijden schittert Haydns meesterlijke orkestratiekunst, waarbij hij de coloristische mogelijkheden van zijn orkest grandioos uitspeelt. Het 'klassieke' orkest van strijkers, dwarsfluiten, hobo's, hoorns, trompetten en pauken vulde hij voor de gelegenheid aan met klarinetten, trombones en contrafagot. Tijdens de reizen die Haydn naar Londen ondernam tussen 1791 en 1795 was het plan gegroeid om een oratorium te componeren, in navolging

van Georg Friedrich Händel (1685-1759). Tijdens het Händel Festival in Westminster Abbey in 1792 raakte Haydn diep onder indruk van enkele uitvoeringen van Händels oratoria. In Engeland kreeg hij een libretto in handen met als thema de schepping van de wereld. Bij zijn terugkeer werd de tekst, geïnspireerd door John Miltons *Paradise lost*, vertaald en herwerkt door baron Gottfried van Swieten, de belangrijkste muziekmeccenas in Wenen op het einde van de 18e eeuw. Van Swieten propageerde er onder meer de muziek van Bach en Händel.

Als kenner van de literatuur en de filosofie van zijn tijd was van Swieten sterk doordrongen van de Verlichtingsidealen, vooral van de optimistische visie op de mens en de maatschappij. De kern kan worden samengevat met de woorden uit het

scheppingsverhaal: 'En God zag dat het goed was'. En Gods 'meesterstuk' is de mens, de voltooiing van een ideale schepping. Van een geopenbaarde godsdienst is er geen sprake, eerder van een 'natuurlijke' religie, waarin Gods gedesacraliseerde schepping aan de autonoom beschikkende mens wordt 'vrijgegeven'. De eerste mensen Adam en Eva belichamen dan ook de idealen van een onvoorwaardelijke humaniteit, gebaseerd op waardigheid, schoonheid, sterkte, moed en wijsheid. In van Swietens tekst verdwijnt de zondeval tussen de plooiën van dit wereldoptimisme (wat niet het geval is bij Milton). Precies wanneer Adam en Eva ten tonele verschijnen, maakt de speelse beschrijving van de vorige scheppingsdagen en de lofprijzing ervan plaats voor een ethische stellingname.

'Het succes van *Die Schöpfung* bij de première op 30 april 1798 was fenomenaal.'

Wat de tekst over de schepping zo gedetailleerd verwoordt, kan worden omschreven als een geslaagde synthese tussen het *Anmutige* (het lieflijke) en het *Erhabene* (het sublieme). In muzikale termen vertaald betekent dit: het meer volkse, liedachtige (*und eine neue Welt*) en het beschrijvende (zoals de muzikale schildering van de dieren), naast het meer geleerde, contrapuntische (*Verzweiflung, Wut ...*) en het grootse (*und es war Licht*).

Het succes van *Die Schöpfung* bij de première op 30 april 1798 was fenomenaal. De reacties

waren echter verdeeld: naast superlatieven weerklonken ook negatieve geluiden. Die laatste spitsten zich vooral toe op de objectieve beschrijvingen van de schepping, die Haydn hadden verleid tot te veel *Malerei* (illustratieve, zelfs naïeve toonschildering,

zoals de imitatie van dieren) ten koste van de subjectieve *Empfindung* (weergave van het gevoel). Vooral dit illustratieve aspect bleef een twistpunt, voor het overige was iedereen het erover eens dat het een meesterwerk was. 'Een spannende vertelling voor kinderen van alle leeftijden', schrijft Nikolaus Harnoncourt als commentaar bij zijn opname, en hij besluit: 'alles is muzikaal zonder omwegen, naïef en waarachtig, zoals de voorstellingen van de schepping door de grote schilders – de kinderen en wijzelf volgen met spanning en ontroerd, enthousiast, met rode oren.'

Ignace Bossuyt

De 'premières' van *Die Schöpfung*

Toen Haydn in 1791 in de Londense Westminster Abbey in het kader van het Händel-festival een uitvoering van *Messiah* bijwoonde, was hij bijzonder enthousiast. Het overtuigde hem zelfs om een grootschalig oratorium te schrijven. De keuze voor het onderwerp dateerde al van in Londen, waar Haydn vermoedelijk een libretto te zien kreeg gebaseerd op Miltons *Paradise lost*. Mogelijkerwijs had ene Mr. Lidley het geschreven voor Händel, maar die componeerde er echter nooit muziek voor. Het is mogelijk dat Haydn het meenam naar Wenen om in het Duits te laten vertalen door zijn vriend, baron Gottfried van Swieten, de prefect van de keizerlijke hofbibliotheek. Het is echter even aannemelijk dat van Swieten zelf de auteur is van het libretto. Wat er ook van moge zijn, het was Haydns eerste religieuze koorwerk op een Duitse in plaats van Latijnse tekst. Van Swieten zorgde niet enkel voor het libretto, maar bewerkstelligde ook dat 12 leden van de hoogste adel Haydn 500 dukaten als honorarium betaalden, wat toen het vijfvoudige was van wat voor een opera werd betaald!

De eerste uitvoering van *Die Schöpfung* vond plaats op zondag 29 april 1798 in het Weense paleis van Joseph von Schwarzenberg, gelegen aan de Mehlmarkt (nu verdwenen). Het was een private uitvoering, enkel toegankelijk voor leden van de adel, net als ook de opvoeringen van de dag nadien en die van 7 en 8 mei. Haydn zelf dirigeerde de meer dan 180 uitvoerders en Antonio Salieri vond het niet beneden zijn waardigheid om de klavecimbelpartij te spelen. Trouwens op 27 maart 1808 dirigeerde hijzelf *Die Schöpfung* in de grote zaal van de Weense universiteit, het concert waarbij Haydn voor het laatst in het publiek verscheen.

Het succes van de première was enorm. De Weense correspondent van de *Neue Deutsche Merkur* die de première bijwoonde schreef: 'Het is nu drie dagen na deze gelukkige avond en nog klinkt het in mijn oren en in mijn hart'. De eerste publieke uitvoering vond pas plaats op 19 maart in het Weense Kärntnertheater. Haydns eerste biograaf Georg August Griesinger getuigde 'van de diepe beroering en het levendige enthousiasme bij alle toehoorders'. De Londense première was op 28 maart 1800 in Covent Garden en werd gedirigeerd door John Ashley, een rivaal van Johann Peter Salomon, die het kort nadien op 21 april bracht in King's Theatre, Haymarket. Voor de Parijse première in de Opéra waren alle plaatsen twee weken voordien uitverkocht. Het succes van deze première op 24 december 1800 was overweldigend. In de boulevard-theaters werden er zelf parodieën op gemaakt zoals *La Récréation du Monde*: vervolg op het oratorium *La Création du monde*; vaudeville-muziek van Haydn. Op weg naar deze première ontsnapte Napoleon Bonaparte ternauwernood aan een bomaanslag in de Rue Nicaise, die de loop der geschiedenis grondig had kunnen wijzigen.

Johan Huys

Collegium Vocale Gent

sopraan

Ulrike Barth
Annelies Brants
Sylvie De Pauw
Emilie De Voght
Katja Kunze
Stanislava Mihalcová
Elisabeth Rapp
Mette Rooseboom
Aleksandra Turalska

alt

Carla Babelegoto
Ursula Ebner
Marlen Herzog
Gudrun Köllner
Sandra Raoulx
Sylvia van der Vinne
Mieke Wouters

tenor

Malcolm Bennett
Johannes Gaubitz
Dan Martin
Florian Schmitt
João Sebastião
René Veen
Clemens Volkmar

bas

Erks Jan Dekker
Georg Finger
Joachim Höchbauer
Philipp Kaven
Sebastian Myrus
Felix Rumpf
Martin Schicketanz
Tomáš Selc
Peter Strömberg

B'Rock

eerste viool

Rodolfo Richter
Lucia Giraudo
Rebecca Huber
Jivka Kaltcheva
Shiho Ono
David Wish
Yukie Yamaguchi

tweede viool

Sara DeCorso
Varoujan Doneyan
Marie Haag
Jorge Jimenez
Joanna Huszcza
Liesbeth Nijs

altviool

Luc Gysbregts
Manuela Bucher
Benjamin Lescoat
Wendy Ruymen

cello

Rebecca Rosen
Anderson Fiorelli
Diana Vinagre

bas

Tom Devaere
Elise Christiaens
Kit Scotney

fluit

Tami Krausz
Melody Yeomans
Sien Huybrechts

hobo

Antoine Torunczyck
Stefaan Verdegem

klarinet

Vincenzo Casale
Ana Melo

fagot

Tomek Wesolowski
Carles Valles
Heide Pantzier

hoorn

Jeroen Billiet
Mark De Merlier

trompet

Fruzs Hara
Antonio Faillaci

trombone

Kate Rockett
Claire McIntyre
Joost Swinkels

pauken

Jan Huylebroeck

pianoforte

Andreas Küppers

In de kijker

Sabine Devieilhe © Marc Ribes

vr 09.10.15 / 20.00 / Concertzaal
Les Ambassadeurs & Sabine Devieilhe / Rossini in alle staten

Over de soepele en jeugdige sopraan van Sabine Devieilhe lees je alleen maar superlatieven: feilloze dictie, vlekkeloze hoogte en bakken muzikaal talent. Samen met Alexis Kossenko en Les Ambassadeurs buigt ze zich nu over de muziek van operaduivel Gioacchino Rossini, van goedlachse komedie naar diepgevoelde tragedie.

Carolyn Sampson © Marco Borggreve

vr 23.10.15 / 20.00 / Concertzaal
Orchestre des Champs-Élysées & Collegium Vocale Gent / Schumanns blik op het paradijs

Een oriëntaals sprookje over een gevallen engel, waarin Schumanns liefde voor literatuur, zijn vertelkunst als liedcomponist, zijn talent als orkestrator en de betoverende klankwereld van de romantische opera samenkomen. De integere energie van Philippe Herreweghe en zijn Orchestre des Champs-Élysées geeft de partituur de diepte die ze nodig heeft.

DRANKBONNEN

Om u nog beter te bedienen, betaalt u voortaan met drankbonnen aan de pauzebars. U kan deze drankbonnen voor de voorstelling of tijdens de pauze aanschaffen aan de verkoopbalies in de Inkomhal en op de Foyers. Ook in het Concertgebouwcafé kan u met deze bonnen betalen.

BESTEL UW TICKETS NU OP

WWW.CONCERTGEBOUW.BE
+32 70 22 33 02 / IN&UIT
BRUGGE 34

Praat na de voorstelling gezellig na in het Concertgebouwcafé of vertel ons wat u ervan vond op Facebook of Twitter (@concertgebouwbr).

Gezellig tafelen voor of na een voorstelling met een verrassing op vertoon van het concertticket.
www.concertgebouw.be/services.

